

RECENZII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE

Kenneth Pomeranz, *Marea divergență. China, Europa și nașterea economiei mondiale moderne*, București, Editura Polirom, 2012, 365 p.

În ultimii ani, au fost analizate frecvent și s-a încercat să se dea un răspuns la diferite probleme, privind decalajele economice dintre diferite țări sau regiuni. Discuțiile au antrenat explicații privind prezența unor condiții naturale favorabile, existența resurselor materiale și umane, apropierea de anumite piețe, politicile și contextul național sau zonal etc. Toate aceste subiecte, care au generat apariția unor studii științifice, elaborate la nivel internațional, le găsim și în lucrarea: *Marea divergență. China, Europa și nașterea economiei mondiale moderne*, care ne poartă prin întreaga istorie modernă, cu paralele între Europa și Estul Asiei, și explicații argumentate atractiv. Pentru a-și îndeplini obiectivele, autorul s-a concentrat pe N-V Europei, în special asupra Marii Britanii, zonă pe care a comparat-o cu cele mai dezvoltate regiuni din *Lumea Veche* (China, Japonia, India).

Valoarea acestei lucrări constă, în primul rând, în faptul că aduce în circuitul științific informații și argumente prin care sunt combătute teoriile potrivit cărora, până la 1800, Europa a avut un avantaj economic față de alte regiuni ale lumii (China, Japonia, India). Pe parcursul lucrării, autorul aduce informații potrivit cărora *Marea Divergență* între zonele studiate a început la sfârșitul secolului al XVIII-lea, când Europa de Vest a depășit restul lumii datorită utilizării diverselor tehnologii ce au economisit forța de muncă.

Informații utile aflăm din capitolul *Economiile de piață în Europa și Asia*, în care autorul s-a aplecat asupra piețelor de desfacere și instituțiilor conexe, axându-se, în principal, pe o comparație între Europa Occidentală și China. Autorul a comparat legi și cutume ce au reglementat deținerea și exploatarea pământului, precum și măsura în care producătorii agricoli au putut alege cui să-și vândă produsele. Concluzia la care a ajuns Kenneth Pomeranz este aceea că, în jurul anului 1750, unele regiuni din China și Japonia par să semene cu cele mai avansate părți ale Europei Occidentale în ceea ce privește agricultura, comerțul și industria casnică, și că altele sunt domeniile care au generat *divergența* lor ulterioară.

Consumul de bunuri de lux (ceai, cafea, tutun, zahăr, cacao, mobilă, obiecte din cristal, bijuterii) a fost considerat drept unul dintre factorii care au contribuit la *Marea Divergență*. Susținătorii acestui punct de vedere au considerat că articolele de lux, de folosință îndelungată, au fost produse, în mare parte, în Europa, iar apariția unor centre urbane în care a fost concentrată o astfel de cerere a reprezentat un stimulent pentru producători ca să-și extindă cererea, să creeze firme mari și să introducă noi tehnici de prelucrare. Acest lucru a fost ușor de pus în practică de către cei care au dispus de suficient capital de lucru, ceea ce le-a permis achiziționarea unor materii prime scumpe și angajarea unor muncitori calificați. Pe parcursul a trei capitole, autorul ne oferă detalii interesante asupra articolelor de lux, iar concluzia este că între China, Japonia și Europa Occidentală nu au existat diferențe mari, nici în ceea ce privește producerea acestor obiecte, nici referitor la consumul lor.

O varietate de argumente interesante au fost aduse în ceea ce privește relația dintre Europa și Lumea Nouă, ca o cauză majoră a *Mării Divergențe*. Explorarea teritoriilor de peste mări, colonizarea acestora și comerțul ulterior au fost activitățile care au adus un însemnat capital Europei și, în special, Angliei. Bogată în pământuri fertile, neexploatate, Lumea Nouă a constituit o completare perfectă a unei Europe industrializate și cu o populație densă, care dispunea de terenuri și resurse agricole limitate. Totodată, un mare avantaj pe care l-a oferit Lumea Nouă a fost acela că a servit ca piață de

desfacere pentru producătorii europeni. Invențiile mecanice, exploatarea minelor de cărbuni, înlocuirea în metalurgie a cărbunelui de lemn cu huila, topirea fierului, confecționarea produselor din textile de bumbac sunt numai câteva cauze care i-au adus Angliei un important avans față de celelalte state ale lumii, din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Ele sunt frumos argumentate în subcapitolul *Ultimele comparații: intensitatea muncii, resursele și „maturizarea” industrială*.

Străduința de aprofundare a unui subiect atât de amplu s-a finalizat într-o valoroasă contribuție științifică, impresionantă atât prin bazele sale documentare (peste 400 de lucrări de referință), cât și prin volumul său, care însumează 365 de pagini. Contribuție esențială la istoria lumii moderne, volumul a fost distins cu *John K. Fairbank Prize in East Asian History* (2000) și cu premiul pentru cea mai bună carte a anului 2001, oferit de World History Association.

Georgeta GHIONEA
Academia Română
Institutul de Cercetări Socio-Umane
„C.S.Nicolăescu-Plopșor”

Lucian Boia, *Controverse, paradoxuri, reinterpretări*, București, Humanitas, 2014, 117 p.

Comemorarea Primului Război Mondial bate la ușă, un eveniment fondator care a marcat decisiv destinul Europei, al generațiilor participante, dar și al celor care au trebuit să-i facă față și să-i suporte moștenirea. Interpretările istoriografice internaționale au depășit perspectiva strictă a conflictelor militare, a „bătăliilor” diplomatice, a reconfigurării hărții națiunilor pe mapamond. Reintegrarea unor aspecte mai puțin discutate sau omise (colaboraționismul, dimensiunea emoțională a experiențelor prilejuite de război deopotrivă asupra combatanților și populației, prizonieratul) au arătat cât de incompletă este cunoașterea istorică pe marginea acestui eveniment.

Ținând cont că istoriografia românească asupra subiectului continuă să rămână redusă în raport cu semnificația acordată evenimentului la nivelul memoriei colective, orice provocare, care se menține la nivelul unei reflecții de bună calitate, merită salutăată. Cine se așteaptă însă să pună pe același nivel cartea lui Lucian Boia și monografia clasică a lui Constantin Kirițescu va fi probabil dezamăgit, dar poate va conștientiza și absurditatea unei asemenea pretenții. În 117 pagini (mai precis, 106, dacă ometem scurta cronologie de la început) este greu de sintetizat o problematică care reclamă volume întregi de analiză.

Lucian Boia o spune clar de la început, avertizându-și cititorul că va găsi doar „o suită de interpretări în jurul unor probleme-cheie” (p. 6). Probleme care pot fi ușor identificate încă din cuprins și în jurul cărora este construită reflecția autorului : putea fi evitată declanșarea Marelui Război cum îl numesc francezii? Cine sunt vinovații? Cât de aproape a fost Germania de câștigarea războiului? Cât de norocoasă a fost România în raport cu derularea evenimentelor? Care au fost consecințele tratatelor de pace? Au rezolvat ele situația, au oferit un cadru echilibrat unei așezări treptate a națiunilor participante sau, din contră, au accentuat insatisfacțiile și au pregătit declanșarea celui de-al doilea. Consecințele sale cum pot fi evaluate?

Provocator, istoricul român împinge evenimentul spre o altă așezare conceptuală, considerându-l prin consecințele sale, asemenea Revoluției franceze (pp. 106-107). Ca și în clasicul caz francez, constatăm și aici o sensibilă accelerare a temporalității istorice (cât de utile analizele lui Reinhard Koselleck!): schimbările devin rapide, ireversibile și, uneori, greu predictibile (căderea caselor imperiale în Germania, Rusia, Austria, desființarea imperiilor cu consecința apariției democrațiilor), o fragmentare a Europei în numeroase entități naționale, proiecte de societate divergente sub haină democratică care nu vor ocoli nici tentațiile totalitare, o demonstrație nu